

Albert Camus'nün *Yabancı* ve Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam* eserlerinde bilinç akışı

Emel ÖZKAYA¹

APA: Özkaya, E. (2019). Albert Camus'nün *Yabancı* ve Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam* eserlerinde bilinç akışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö6), 380-388. DOI: 10.29000/rumelide.649118

Öz

Bilinç akışı tekniği, kişinin duygu ve düşüncelerinin kendi ağzından, birinci tekil kişi ile yansıtıldığı, postmodern roman anlatım tekniğidir. Bu tekniği kullanan yazarlar, kahramanın bilinç yansımasıyla, hayatı nasıl algıladığını derin ve soyut ifadelerle dile getirirler. Bilinç akışı tekniğinin en belirgin özelliği, düşünceler arasında mantıksal bir bağ bulunmayışı ve dilbilgisi kurallarına uygunluk olmayışıdır. Düşünceler anlık olarak, duyuşsal, işitsel ve görsel bağlantılarla birleşerek ifade edilir. Modern edebiyat eserlerinde oldukça sık kullanılan bilinç akışı tekniği, kahramanların olayları algılama şeklini ve ruhsal dünyalarındaki yansımalarını aktarır. Bilinç akışı tekniği, XX. yüzyılda Varoluşçuluk (Existentialisme) akımı ile birlikte kendini göstermeye başlar. Bu akımın öncülerinden olan ve Saçma Felsefesinin (la philosophie d'absurde) kurucusu olan Fransız yazar Albert Camus, eserlerinin çoğunda, özellikle *Yabancı* (*L'Étranger*) isimli eserinde, ana karakteri Meursault'nun düşüncelerini bilinç akışı tekniği ile aktarır. Modern Türk Edebiyatı'nda sıkça kullanılan bu teknik ile Yusuf Atılgan, *Aylak Adam* isimli eserinde ana karakter C.'nin belleğindeki düşünceleri, mantıksal bir bağ kurmadan, bilinç yansımasıyla ifade eder. Bu çalışmada Camus'nün *Yabancı* ve Atılgan'ın *Aylak Adam* isimli romanlarında karşılaştırmalı olarak bilinç akışı tekniği ele alınarak, ana karakterlerin kendi iç hesaplaşmalarındaki düşünceleri ve karşılıklı konuşmaları üzerindeki etkileri belirtmeye çalışılacaktır. Karşılaştırmalı olarak hazırlanan bu çalışmada, ana karakterlerin eylemlerini neden ve nasıl bir süreç içerisinde yaptıkları sorunsalı üzerinde durulacaktır. İnsanın varoluş felsefesini Varoluşçuluk düşüncesinde belirten her iki yazar da eserlerindeki ana karakterlerin içinde yaşadıkları topluma yabancılaşmalarını, yalnızlıklarını, bilinç akışı tekniği ile birey odaklı bir anlayış içinde, toplumdan kopuk bireyin parçalanmışlığını dile getirirler.

Anahtar kelimeler: Bilinç akışı, Albert Camus, *Yabancı*, Yusuf Atılgan, *Aylak Adam*.

The stream-of-consciousness in Albert Camus' *The Stranger* and Yusuf Atılgan's *The Wanderer*

Abstract

The stream-of-conscious is a postmodern novel narrative technique in which one's own feelings and thoughts are conveyed through the sensibility of the writer directly. The writers who use this technique express deeply and abstractly how the hero perceives life with the reflection of consciousness. The most prominent feature of the stream of consciousness technique is that there is no logical connection between thoughts and that it does not comply with grammar rules. Thoughts combined with sensory, auditory and visual connections are instantly expressed. The stream-of-consciousness technique, which is frequently used in modern literary works, conveys the heroes'

¹ Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü (Sivas, Türkiye), eozkaya@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7705-650X [Makale kayıt tarihi: 04.10.2019-kabul tarihi: 20.11.2019; DOI: 10.29000/rumelide.649118]

perception of events and the reflections in their spiritual worlds. The stream-of-consciousness technique began to manifest itself with Existentialism in the 20th century. The French writer Albert Camus, one of the pioneers of this movement and the founder of absurd philosophy (la philosophie d'absurde) specifically conveys the thoughts of his main character Meursault in his work called *The Stranger* through the stream-of-consciousness technique as he does in most of his works. By this technique, which is frequently used in modern Turkish literature, Yusuf Atılgan expresses the thoughts in the memory of the main character C. of his work named *The Wanderer* without constructing any logical relationships rather than using the reflection of consciousness. By comparatively approaching to the stream-of-consciousness technique in Camus' *The Stranger* and Atılgan's *The Wanderer*, our aim in this study is to identify the impact of the it on the main characters' thoughts on their internal reckoning and its impact on their conversations. This comparative study focuses on the question of why and how the main characters perform their actions in a process. Within the frame of the school of Existentialism, which concentrates on the human being and his/her philosophy of existence, both writers, in their works, reveal the alienation of the main characters to the society they live in, their loneliness and the disintegration of those detached from the society in an individual-oriented understanding and by means of the stream-of-consciousness technique.

Keywords: Stream-of-consciousness, Albert Camus, *The Stranger*, Yusuf Atılgan, *The Wanderer*.

Giriş

Albert Camus (1913-1960), 1942 yılında yayınladığı *Yabancı (L'Etranger)* romanında, Yusuf Atılgan (1921-1989) da, 1959 yılında yayınladığı *Aylak Adam* romanında, toplumsal baskılardan bunalmış, topluma yabancılaşmış bireylerin ruhsal çözümlenmelerini yaparlar. İnsan gerçekliğini aracısız vermek amacıyla, eserlerinde bilinç akışı tekniğini kullanırlar. Metin odaklı bu çalışmada, toplumda yaşanan saçmalıkların, ana karakterler üzerinde yarattığı bunaltı ve iç sıkıntısının, karşılaştırmalı olarak, bilinç akışı tekniğiyle nasıl aktarıldığı ele alındı. İnsanın merkeze oturduğu bilinç akışı tekniği, hem psikolojik hem de felsefi bakış açısıyla ayrı bir tartışma konusu olabilir. İnsan psikolojisinin yapısı üzerine ilk çalışmaları yapan Freud ve Henri Bergson'un bilinç ve bilinçaltı kavramları, belleğin bilinçlilik sürecinde oynadığı rol, kendi başlarına daha ayrıntılı bir çalışma olacağı için, ana konu, her iki romanda da bilinç akışı tekniğinin çağrışım imgesiyle sınırlandırıldı.

Bu çalışmanın amacı, *Yabancı*'daki Meursault'nun ve *Aylak Adam*'daki C.nin, basmakalıp değerlere bağlanmadan yaşamayı nasıl tercih ettiklerini ve bu yabancılaşmanın sonuçlarını ortaya çıkarmaktır. Camus ve Atılgan, bilinç akışı tekniğiyle, ana karakterlerin ruhsal evrenlerini yaratırlar. Her iki yazar da, bu postmodern roman tekniğine ilave olarak, diyalog ve iç monologları da kullanarak, anlatılarını dinamik tutarlar.

I-Ana karakterlerin iç dünyası

Varoluşçuluk, toplumsal kurallara karşı güvenini kaybetmiş, topluma yabancılaşmış insan varlığını dile getiren bir düşünce sistemidir. Bu düşünce sistemine göre, birey şimdiki zamanla geleneksel kurallar arasında bağlantı oluşturamaz. İnsanların içine düştükleri toplumsal uyumsuzluk, onların yabancılaşmasına neden olur, oysa bireyin varlığını sürdürebilmesi için özgür olması gerekir. Varoluşçu felsefeye göre, bu dünyaya gelen her birey tek başınadır ve yaptıklarından sorumludur. Davranışları ve seçimleri, onun varlığına bir öz kazandıracaktır.

Varoluşçuluk kavramıyla özdeşleşmiş olan Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik (L'Être et le Néant)* eserinde, Ontoloji (Varlık Felsefesi), Epistemoloji (Bilgi Felsefesi) ve Etik temel alanlarına bir kapı açar. "...ne kadar önemsiz olursa olsun her eylem, daha önceki psişik halin basit bir sonucu olmadığı gibi çizgisel bir determinizme de bağlı değildir." (Sartre, 2009: 580) Sartre, önce insanın varoluşunu ontolojik olarak ele alır, daha sonra bireyin değerler dünyasına eğilir.

"Tanrıtanımaz bir varoluşçu olarak Sartre'a göre, Tanrı yoksa hiç olmazsa, varoluşu özden önce gelen, bir varlık vardır. İnsan böyle bir varlıktır ve o, bir kavrama göre belirlenip tanımlanmadan önce de vardır. İnsan önce dünyaya gelip var olduktan sonra tanımlanır ve belirlenir. Yani özünü ortaya çıkarır. İnsan belirlenebilir bir varlık olarak sonradan bir şey olur. İnsan kendini nasıl yaparsa öyle olur. Onun nasıl olacağını/olması gerektiğini tasarlayacak bir güç (Tanrı) olmayınca, felsefeyi yüzyıllarca uğraştırmış olan, İnsan Doğası kavramı da anlamını yitirir." (Demirdöven, 2006: 93)

Camus'ye göre, yaşadığımız dünyayı anlamlı hale getiren insandır. Hayatı anlamlı hale getiren insanın, ölümlü olması, bu hayatın en büyük saçmalığıdır. Bireyin bu saçmalığa maruz kalması, geçmiş ve gelecekle bağlarını koparıp, şimdiki zamanı yaşamasıyla mümkündür. Camus *Yabancı* romanında, Meursault'yu tanımlamak için, duygudan düşünceye doğru açılan bir sıra izler. Ana karakterin saçmalık-uyumsuzluk duygusunu da bilinç akışı yöntemiyle verir.

"Ahlaksal bir kayıtsızlık ve umarsızlık içinde, annesinin ölümünü, duygu katmadığı çok sınırlı sözcük, (anlamı bozulmaksızın içinde eksik sözcükler bulunan) eliptik cümleler, sade ve sessiz bir üslupla anlatan, nedensiz cinayet işleyen ve ölümü yaklaştıkça ruhsal bir rahatlama içinde, öfke ve mutlulukla ölüme koşan bir roman kişisi (yaratır)." (İnal, 1991: 29)

Aylak Adam romanında, bilinç akımı, diyalog, iç monolog, leitmotif gibi anlatım tekniklerini ustaca kullanan Yusuf Atılgan, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın önemli romancılarından. Yazar, *Aylak Adam*, *Anayurt Otel*i ve bir de *Canistan* isimli tamamlanmamış romanıyla, az sayıda eser vermesine rağmen, modern anlatım teknikleriyle, Türk romanına önemli katkı sağlamıştır. Modern romanın öncüsü olan Marcel Proust'un etkisinde kalan Atılgan, eserlerinde yalnızlık, yabancılaşma ve dışlanmışlık gibi konuları işler.

Yusuf Atılgan'ın ilk romanı olan *Aylak Adam*, İstanbul'da yaşayan bir adamın içsel dünyası üzerine kurgulanmıştır. Manevi yönden hiçbir şeye inancı olmayan, mirasyedi bir aydının içsel çatışmaları anlatılır. Yunus Nâdi Roman Ödülü yarışmasında ikincilik ödülü alan eserde, ana karakter C.'nin tüm hayatı, ressam arkadaşının atölyesinden, şehrin restoranlarından ve sokaklarından oluşur.

Camus'nün, 1942 yılında yayınlanan *Yabancı* romanı, basit kurgusu ve sıradan olay örgüsüne rağmen, Varoluşçuluk düşüncelerini yansıtmışından dolayı Le Monde'un seçtiği "Yüzyılın Yüz Kitabı" arasında yer alır. *Yabancı*'nın ana karakteri Meursault, hayata karşı kayıtsız bir roman kahramanıdır. Cezayir'de çalışan Meursault, işinden izin alarak Marengo'da huzur evinde yaşayan annesinin ölümü üzerine, cenaze törenine katılmaya gider. Meursault, sevgi ve ayrılığı sadece alışkanlıklara bağlar.

"Evdyken annem, bütün zamanını hiç ses çıkarmaksızın peşimden bakmakla geçirirdi. Yurda gelişinin ilk günlerinde sık sık ağlamıştı. Fakat alışkanlık yüzündendi bu. Birkaç ay sonra da, onu yurttan çıkarsalar bu yüzden ağlayacaktı. Hep alışkanlık yüzündendi." (Camus, 1984: 11)

Annesinin cenaze töreninde, soğukkanlı davranışıyla ölümden başka her türlü detayı düşünür. Cenazeden sonraki hafta sonunu kız arkadaşı Marie ile geçirir. Sinemaya giderler. Sonraki günlerde, rutin yaşantısı devam eder, evinin balkonundan sokaktan geçenleri izler.

Aylak Adam'da, maddi açıdan rahat birisi olan C., savurgan birisi de değildir. İhtiyaç duymadığı için çalışmaz ama elindekiyle yetinmesini de bilir. Günlerini kitap okuyarak, sinemaya giderek, sokaklardaki insanları gözlemleyerek geçirir. Annesi henüz bir yaşındayken öldüğü için, onu teyzesi büyütür. Tanıştığı tüm kadınlarda farkında olmadan, annesini aramaktadır.

“O geceki kadında oraya uymayan bir şeyler vardı. Yemek yiyenlerin, eşyanın ötesindeydi. Kalktığı zaman garson pilavımı getiriyordu. Kalkmamıştım; başka gece kalkacaktım. Kadın gidince bir yarı-bilginin üzüntüsü geldi bana: Başka gece yoktu. Gelmiyordu. Bu gece de gelmedi.” (Atılgan, 2019: 15)

C., Ayşe adında bir kızla tanışır ama onu kaybetme korkusuyla uzak durmaya çalışır. Amaçsız ve kuralsız bir yaşamı tercih eden bu adam, Güler diye birisiyle de tanışır. Hayattan beklentileri çok farklı olduğu için, bu kişiden de ayrılır.

Bir eseri değerlendirmek için, yazar, eser ve toplumdan oluşan temel unsurlara dikkat etmek gerekir. “Sanatçı, eser, okur ve bunların içinde bulunduğu dış dünya” (Moran, 2013: 10) *Aylak Adam*'ın ana karakteri C., içinde bulunduğu toplumun ikiyüzlülüğüne isyan eden, ayrıksı bir kahraman olarak ortaya çıkar. Eserin en son paragrafında, kendisini anlamayacaklarını dile getirir. Gerçekten de, kitap yayınlandığı dönemde, günümüzdeki kadar dikkate alınmaz. Yaz aylarını, İstanbul'daki bir pansiyonda geçiren C., bir önceki arkadaşı Ayşe ile tekrar karşılaşır ve ona babasının karakterinden bahseder. Ahlak yoksunu olan babasıyla ilgili anılar ve C.'nin hayata bakış açısı kızı korkutur. Not bırakıp C.'den ayrılır.

Hayata karşı ilgisiz olan Meursault, komşusu Salamano'yu köpeğini kaybettiğinde ağlarken görünce, ilk defa ölmüş annesi aklına gelir. “Duvarın arkasından gelen acayip, hafif seslerden, adamcağızın ağlamakta olduğunu anladım. Bilmem neden, annem aklıma geldi.” (Camus, 1984: 46)

Daha sonraki günlerde Meursault, Raymond Sintes ile arkadaş olur. Raymond'un kendisini aldatan kız arkadaşına ders vermesine yardım ve arkadaşının haklılığı yönünde şahitlik eder. Bir gün Meursault ve Raymond sahilde belalı insanlarla karşılaşır, Meursault, onlardan birini öldürür. Cinayet sonrası tutuklanır, mahkemeye çıkar. İki ana bölümden oluşan *Yabancı*'nın ikinci bölümünde, Meursault'nun avukat ve savcı ile yaptığı konuşmalarda, cinayetten çok, annesinin ölümünde gösterdiği tepkisizliği ön plana çıkar ve böyle ahlaki çöküntü içinde olan insanların toplumda yayılmaması için, mahkeme tarafından giyotinle öldürülmesine karar verilir.

Aylak Adam'daki C. nin, babasından nefret edip, onu reddetmesi gibi, hapishane papazı tarafından ziyaret edilen Meursault da Tanrı'yı reddeder. Meursault ve C., hayatı derinlemesine düşünmeyen ana karakterlerdir, fakat romanın sonunda Meursault, mahkemenin ölüm kararını kayıtsız bir şekilde beklerken, C., hayatı boyunca beklediği kişi olduğunu düşündüğü mavi yağmurluklu kızın otobüse binip gitmesiyle, artık kimseye bir şeyden söz etmemeye karar verir, çünkü onu asla anlamayacaklarını düşünür.

“Bugün annem öldü. Belki de dün, bilmiyorum. İhtiyarlar Yurdu'ndan bir telgraf aldım.” (Camus, 1984: 9) sözleriyle başlayan romanda, hem anlatıcı hem de olayları yaşayan kişi olan Meursault, kendi değerlerine göre, hayatına yön verir.

“Annesinin ölümünden hemen sonra denize koşan, sinemaya gidip komik bir film seyreden, güneşin yakıcılığını ve parlaklığını bahane ederek bir Arabı öldüren, idamından bir gün önce çok mutlu olup darağacının çevresinde kendisini nefret çığlıklarıyla karşılayacak bir sürü seyirci isteyen, dileyen bir kişinin, Meursault'nun öyküsü.” (İnal, 1991: 11)

Aylak Adam'da C., hayatına anlam verecek değeri arama çabası içindedir. Bu arayışın anlatımında sokaklar, sinema locaları ve evler gibi simgesel mekânların çözümlenmeleri bilinç akışı yöntemiyle verilir. Çocukluk dönemine ait bilinç altında kalan anıların etkisinden kurtulmak isteyen C., bir varoluş mücadelesi içindedir.

Roman, Kış, İlkyaz, Yaz ve Güz olmak üzere dört bölümden oluşur. C. ailesinden kalan yüklü bir miras sayesinde oldukça zengindir, çalışmaz, bir şeyle meşgul olma ihtiyacı hissetmez ama içinde manevi bir boşluk vardır. Zamanını Nişantaşı, Beyoğlu gibi zengin semtlerde geçirir. Belleğindeki çocukluk anıları, hayatının her döneminde canlanır. Sinemadaki Şaşı Kadın, C. yi büyüten Zehra teyzesini anımsatır. Sinemadaki localar belleğindeki anıların simgesi olur.

“Burası C.’yi geçmişine, bilinçaltına çağırın mekan olarak simgesel bir değer taşır ...bu mekana C.’yi çeken asıl şey, ne iş yaptığını herkesin bildiği şaşı kadını Zehra teyzesine benzetiyor olmasıdır. Şaşı kadın C.’yi sinemanın derin, küçük, gömük ve karanlık localarına çağırırken, onu Zehra teyzesiyle yaşadığı cennetten kopma zamanlarına taşır.” (Özher, 2006: 123)

C., kadın düşkünü babasından nefret ettiği için, ailesinin ona verdiği ismi kullanmak istemez. Çalışmadan bir hayat sürmeye devam eder, babasının servetini tüketmeye çalışır. Aylaklık yaparak, babasından intikam aldığı düşünür. Hayatı boyunca, belleğinde oluşturduğu merhametli, anlayışlı kadın tipini Zehra teyzesinde bulduğunu düşünür.

“Bu kadın onu her zaman gerçek bir anne şefkatiyle sevmiş ve okşamıştır. Zehra teyzesinin bu dokunuşları ile ortaya çıkan sıcaklığı duyumsama biçimi C.’yi hayatı boyunca takip edecek ve onun anne-sevgili kadın tipini aramasına yol açacaktır.” (Özher, 2006: 123)

Yabancı'da, Meursault'nun yaşanan olaylar karşısında verdiği cevaplar, yaptığı tercihler, içinde bulunduğu yalnızlık kendi tercihidir ve toplumsal saçmalığa bir başkaldırıdır. Annesinin cenazesinde, canı çektiği için sütlü kahve içer. Cenazeden hemen sonraki gün Marie ile sinemaya gider. Ölümün karşısında yaşamın saçmalığından bahseder.

“Yine bir pazar daha toprağın altında. Anacağım şimdi toprağın altında yatıyor, ben yine işimin başına döneceğim ve sonunda her şey hemen eskisi gibi.” (Camus, 1984: 43)

Apartman komşusu Raymond'un, saçma bir nedenle, başka bir grupla kavga etmesi, bu kavgaya Meursault'nun da dâhil olması, elindeki silahla Arap adamı öldürmesi ve yerde yatan cesede dört el, peş peşe ateş etmesi gibi olaylar romanın ilk bölümünü oluşturur. İkinci bölümde, hapishane ve mahkeme süreci ele alınır. Mahkemede, işlediği cinayetten çok, annesinin cenaze töreninde ve sonrasında sergilediği davranışlar üzerinde durulur. İdam mahkûm edildiğinde ise, iç konuşmalarından, bu cezanın gerçekleşeceği anda kalabalık bir insan topluluğunun gelmesini beklediği anlaşılır.

“Her şeyin tamam olması ve kendimi daha az yalnız hissedebilmem için, idam günümde çok seyirci bulunmasından ve bunların beni hınç dolu haykırımlarla karşılamalarından başka isteyecek bir şeyim kalmıyordu.” (Camus, 1984: 127)

Meursault, toplumsal kurallara, gelenek ve göreneklere, alışkanlıklara kendince gerekçeler bulur. Onun için, ölüm kaçınılmaz bir son olsa da, bu karara başkalarının karar vermesi saçmalaktır. Meursault, çoğu zaman tepkisini sessiz kalarak gösterir.

C.'nin aylaklığı, Meursault'nun topluma yabancılığı, aslında birer simge değeridir. Yaşadıkları hayat içinde, tutunmaya değer hiçbir şey bulamadıkları için, kalabalık içinde yalnızlık yaşamaları, birer başkaldırı niteliğindedir.

“Dünyada hepimiz sallantılı, korkuluksuz bir köprüde yürür gibiyiz. Tutunacak bir şey olmadı mı insan yuvarlanır.” (Atılgan, 2019: 152)

Ana karakterlerin, takındıkları toplumsal değerlere zıt tutumları, onları büyük bir yalnızlık içine iter. Yusuf Atılgan, *Aylak Adam*'i, “Biliyordu; anlamazlardı.” (Atılgan, 2019: 190) diye tamamladığında, o dönemde, anlaşılmayacağını biliyordur. Roman, yayınlanmasından sonraki yıllarda dikkate alınır. O dönem, romana yapılan eleştiriler, “toplumdan kopmuş aydın tipi, ...değerler yitimi, ...maddi güç, ...” (Sazyek, 2010: 65) gibi başlıklar altında yapılır.

C.'ye göre, toplumdaki kalabalıklar, bireyleri, kalıplar içine sokmak ister. Ana karakter için, -Kumda yatma rahatlığı – yani, “ Kuyara, alışılmış tatların sürüp gitmesindeki rahatlıktır. Düşünmeden uyuyuvermek.” (Atılgan, 2019: 157) gibi. C. İçin, -Adako – yani, ağaç dalı kompleksine tutulmuş kişi tedirgindir.

“İnsanlar ağaç dallarını budayıp gövdeye yaklaştırdıkları gibi, yakınları onun içindeki bu Adako'yu da budarlar. Onu gövdeden ayırmamak için ellerinden geleni yaparlar. Kimi insana ne yapılırsa yarar olmaz. Asi daldır o. Ayrılır. Balta işlemez ona.” (Atılgan, 2019: 158)

II- Bilinç akışını oluşturan çağrışım unsurları

Sokaklardaki insanların tasasız yüzleri, giyimleri, bir yerlere koşuşturmaları, varoluşçu felsefede bilinçsiz eylemlerdir. Camus'ye göre, bilinçsiz insan mutludur. Bilinçli insan, hayatın sıkıntıları ve katı kuralları karşısında mutlu olamaz.

Ne Meursault ne de C., toplumdaki kopuk bireyler değildir. Onlar, toplumdaki değerlerin sahteliğini, insanların ikiye bölünmüşlüğü ve gülünçlüğüne gören bireylerdir. Toplumun mevcut durumundan hoşnutsuz oldukları için, kalabalık içinde, kendi yalnızlıklarını yaşarlar.

Meursault, huzurevinin avlusunda düzenlenen, annesinin cenaze töreninde, burada kalan yaşlılara baktığında, tam bir bilinç akışı yaşar. Annesinin, üzümlü ağlayan arkadaşlarının seslerini, boğuk papağan ötüşüne, hastabakıcının yüzünü boyanmış beyaz bir duvara, annesinin arkadaşı Thomas Perez'i bir kuklaya, cenaze arabasını ise bir kalem kutusuna benzetir. Cenaze töreninde yaşananların hepsi, bir film şeridi gibi, aynı cümlede, birbiri ardına yer alır.

“Perez'in bayılması, annemin tabutu üzerine dökülen kızıl kan renkli toprak, ona karışan köklülerin beyaz rengi, yine kalabalık, sesler, köy, bir kahvenin önündeki bekleyiş, motorun bitmek bilmeyen homurtusu ve benim otobüsün Cezayir'in ışıkları içine girdiği, yatıp on iki saat uyuyacağımı düşündüğüm zaman duyduğum sevinç.” (Camus, 1984: 24)

Yusuf Atılgan, C.nin yaşadığı yalnızlığı, sokakları ayrıntısıyla verir. Sokağa her çıktığında C., topluma ne kadar yabancı olduğunu gösteren bir bilinç akışı yaşar.

“Sokakta üstüne yüklenen, yüzünü yalayan havayı görür gibi oldu. Okulda ona havayı gözle görülmez diye öğretmişlerdi. İşte görüyordu. ...Dünyada bilim adamları vardı. Tarlalarda, fabrikalarda, yapılarda, terzi atölyelerinde çalışanlar vardı. Elleri kıl yapılmış berberler. Terle ıslak, boğazları sarılı berber koltuklarında... Kaşintılar.” (Atılgan, 2019: 126)

Evinin balkonunda sıkıcı bir Pazar günü geçiren Meursault, toplumdaki insanların mekanik yaşantısının mekanik boyutunu aktarır. Meursault'nun bilinçaltında şekillenen bastırılmış anı ve istekler, zamanın kesintisiz akışıyla, istemsiz bir şekilde ağızdan dökülür. Ana karakterin ruhundaki sezgisel gerçeklik, onun karakteri olarak karşımıza çıkar. Meursault, aklından geçenleri, zaman ve mekân ayrımı yapmadan, çağrışım esasına göre bir nesneden diğerine geçiş şeklinde yansıtır. Meursault, penceresini

kapatıp, geri dönerken, aynanın içinde, masanın üzerinde yanan ispirto lambasıyla, yanındaki ekmek parçalarını görmesi, belleğinde çağrışım yaratır ve ağzından şu sözler dökülür.

“Neyse bu Pazar da geçti, annem gömüldü, işe yeniden başlayacağım, alt tarafı değişmiş hiçbir şey yok.” (Camus, 1984: 31)

Bilinç akışı tekniğinin sınırları, leitmotif ya da duyusal izlenim gibi yardımcı tekniklerle daha da genişletilerek, ana karakterin iç dünyası olduğu gibi verilir. Ana karakterin bilinç düzleminde geçenler, onun ruh dünyasını ön plana çıkarır. Yusuf Atılgan, bilinç akışını genellikle mantıksal ve dil bilimsel dokudan uzak kalan düşünceleri vermek için kullanır. C., evdeki kadın çalışanlara ve kendini büyüten teyzesine karşı babasının ahlak dışı hareketleri, ondan nefret etmesine yol açar. Onu hatırlatan her çağrışım, C. de bilinç akışına yol açar ve anılarını tetikler.

“Gündüzleri evde olmazdı. ...Yemeği evde yediği akşamlar sofradaki o sıkıcı sessizlik! Yasağı unutup konuşmağa başladığım zamanlar, kaşları inik. ...Büzülürdüm. Saat yediye dek beklerdik. Vakit yaklaştı mı yüreğimde bir çarpıntı başlardı. ...Büyük sevinçlerden büyük kederlere birden geçiş öğreniyordum.” (Atılgan, 2019: 149-150)

Psikolojide, terapilerde kullanılan çağrışım yöntemi, hem Camus'nün hem de Atılgan'ın romanlarındaki bilinç akışının oluşturulmasında önemli bir yer tutar. Salamano'nun köpeğini kaybettiğinde ağlaması, Meursault'ya annesinin ölümünü; teyzesinin C.'ye sarılması da hiç göremediği ölmüş annesinin şefkatini çağrıştırır. Meursault'nun, Arabı öldürme sahnesinde, güneş ışıklarının bıçak üzerinde oluşturduğu parlaklık, monoton bir hayata sahip olan ana karakterde bilinç patlamasına yol açar. Arabın elindeki bıçak, güneşin yakıcı ışığı yüzünden Meursault'da kılıç çağrışımını uyandırır.

“Güneş yüzümü yakmaya başlıyordu, ter damlalarının kaşlarımda biriktiğini hissettim. Tıpkı annemi gömdüğümüz günkü güneşi ve bu, tıpkı o zamanki gibi en çok alnım ağrıyor, ...Bu sefer Arap yerinden doğrulmaksızın bıçağımı çekip güneşin altında bana gösterdi. Işık, çeliğin üzerinden fıırdı; alnıma kadar ulaşan uzun ve parlak bir kılıcı andırıyordu.” (Camus, 1984: 64-65)

Bilinç akışını oluşturan çağrışım zincirleri, genellikle ana karakterlerin geçmiş yaşantılarının saklandığı hafızalarındaki imge ve hayallere dayanır. C.'nin davranışlarının merkezinde, değiştiremediği toplumsal düzen vardır ve bu ana karaktere ait bilinç akışı pasajlarındaki çağrışımlar, babadan nefret etme duygusu etrafında zincirlenir.

“Ertesi gün sıkıcı bir sabahla başlayacaktı. Kim bilir, iç sıkıntısı olmasa, belki insanlar işe gitmeyi unuturlardı. - İş avutur, - derdi babası. O böyle avuntu istemiyordu. Bir örnek yazılar yazmak, bir örnek dersler vermek, bir örnek çekiç sallamaktı onların iş dedikleri. Kornasını ötekilerden başka öttüren bir şoför, çekicini başka ahenkle sallayan bir demirci bile, ikinci gün kendi kendini tekrarlıyordu. Yaşamın amacı alışkanlıktı, rahatlıktı.” (Atılgan, 2019: 52)

Bellekten yüzeye çıkan istem dışı hatıralar, bazen karmakarışık bir şekilde ortaya çıkabilir. Bireyin zihninde, genellikle dalgınlığa yakın bir şekilde, bilinç akışı pasajları oluşur. Meursault, Arabı öldürdüğü için mahkemededir fakat bu cinayet bir kenara itilmiş, annesinin ölümünü umursamadığı suçlamasıyla yargılanmıştır. Suçsuz olduğuna inanan bir suçludur, idamına karar verilmiştir. Günah çıkarması için hücreye gelen papazın yanında öbür dünyaya inanmadığını haykırır.

“Haklıydım, şimdi de haklı bulunuyordum, hep haklı olacaktım. Şimdiye kadar şu şekilde yaşamıştım. Şimdiden sonra da bu şekilde yaşayabilirdim. Şunu yapmış, bunu yapmamıştım. Filan şeyi yapmamıştım, ama falan şeyi de yapmıştım.” (Camus, 1984: 124)

Meursault için, artık hiç bir şeyin önemi yoktur. Papaz ve onun tanrısı ile zaman kaybetmek istemez. İçinde bir öfke patlaması olur. Hayatı boyunca küçük mutluluklar yaşayan Meursault'nun, toplumsal kurallara uyum sağlayamaması, onun yaşam umudunun sönmesine sebep olur.

Aylak Adam'da da, C.'nin hafızasına ait imgelerin ortaya çıktığı bilinç akışı pasajlarında, bir sözcük ya da bir algı hatırlamaya sebep olur. C.'nin toplum içindeki yaşayış aykırılığı, onun en belirgin özelliğidir. Onun için bu dünyadaki herkesin bir tutamağı vardır. Kimi zenginliğine, kimi işine, kimi sanatına, kimi ailesine ya da çocuklarına tutunur. Bir tutamak bulamayan Meursault ve C., toplumdan dışlanacaklardır. Onların temel sıkıntısı, toplum-birey ekseninde yaşanan toplumsal baskıdır. C.'nin içsel olarak mücadele ettiği, aslında toplumun kendisidir. C. için Kuyara (Kumda Yatma Rahatlığı), alışılmış tatların sürüp gitmesindeki rahatlıktır, düşünmeden uyuyuvermektir. Adako (Ağaç Dalı Kompleksi) ise gövdeden ayrılma eğilimidir ve toplumun baltası bu asi dalı asla kesemeyecektir.

C.'nin arayış içinde olduğu sevginin asıl kahramanı, annesiz geçen çocukluk yıllarında, onu anne sevgisiyle büyüten teyzesidir. Babası ise bıyık antipatisinin, kulak kaşıma güdüsünün, emek ve para düşmanlığının leitmotifini oluşturur. Her türlü toplumsal olumsuzluğunun sebebinde yatan, babasının sert ve şefkatten yoksun yaklaşımıdır. C. lisede yatılı okula gittiğinde, teyzesi vefat eder. Babası, sevgisizliğini bağışlatmak için, ona bol miktarda para gönderir. C.'nin çocukluğunda hatta hayatının tüm aşamalarında baba leitmotifi, bilincinde kara bir leke olarak kalır. Babasını çağrıştıran nesne ve davranış modelleri, bilinç akışının olduğu pasajlarda, C.'nin üzerindeki olumsuz yansımalarla ele alınır.

Romanın sonunda, hayatı boyunca aradığı ve bulduğunu sandığı mavi yağmurluklu kız otobüse binince, kendini otobüse yetiştirmesi için, C. bir taksinin önüne atlar. Hayatı boyunca, babasının kendisine söylediği küfürlü sözü, şoför ona söyleyince, C.'de bir öfke patlaması olur. Şoförün burnunu kırar. Çevredeki insanlar ve polis tarafından kuşatılmıştır.

“Yıllardır aradığını bulur bulmaz yitirmesine sebep olan bu saçma, alaycı düzene boyun eğmiş gibi... Sustu. Konuşmak gereksizdi. Bundan sonra kimseye ondan söz etmeyecekti. Biliyordu; Anlamazlardı.” (Atılgan, 2019: 190)

C.'nin bilinç akışı, hem bilinçaltındaki sözel unsurlarla hem de duygulanımlarla çağrışım yaparak ortaya çıkar.

Sonuç

Sonuç olarak hem Meursault'nun hem de Bay C.'nin zihinsel süreçleri hızlı bir akış halindedir. C.'nin zihni, İstanbul sokaklarında dolaşırken sürekli meşguldür. Annesinin kendisi küçükken ölmesi, ahlaki değerlerden yoksun bir babasının olması, bilincini sürekli rahatsız eder. Yusuf Atılgan, *Aylak Adam* romanında, bilinç akışı pasajlarıyla C.'nin psikolojik durumunu, bilinçaltındaki gerçekleri ve bilinçlilik hallerini başarıyla yansıtır. Bilinç akışı tekniği, okuyucuya, Meursault ve C.'nin iç dünyasını bütün karmaşıklığıyla ve sıralama yapmadan aktarır. Bu teknik ile, ana karakterlerin düşünsel içerikli her bir cümlesi, başlı başına bir bütünlüğe sahip olur. Birbiriyle ilgisiz görülen düşünceler, her bir cümlede anlamsal sıçramalar yaparak sıralanır. Anlık izleklerden oluşan cümleler, ana karakterlerin hayatı nasıl algıladıklarını daha açık belirtir. Albert Camus ve Yusuf Atılgan, bilinç akışı yöntemiyle, ana karakterlerini bütün karmaşıklığıyla ortaya koyarak, bir bakış açısı romanı yaratırlar. Farklı bakış açılarına olanak sağlayan bu romanlar, her defasında yeniden okunacak ve ana karakterleri anlama çabası gerektirecek eserlerdir.

Camus, *Yabancı* romanındaki kurgusal dünyayı, Meursault'nun bilincinden bakarak oluşturur. Bilinç akışı tekniği ile onun iç dünyasındaki çatışmalarını sade ve yalın bir dille açıklar. Meursault'nun bilinç akışı pasajları, sorgulayıcı olmaktan ziyade, boş bir bilincin kayıtsızlığı ile ifade edilir. Meursault ve C. için, hayat aldatıcı bir görünümünden başka bir şey değildir.

Kaynakça

Yusuf Atılgan ve *Aylak Adam* konusunda Genel Eserler:

Atılgan, Y. (2019). *Aylak Adam*. 3.Basım. İstanbul : Can.

Moran, B. (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. 23.Baskı. İstanbul : İletişim.

Naci, F. (2002). *Yüzyılın Yüz Türk Romanı*. 4.Basım. İstanbul : Adam.

Özher, S. (2006). *Çağdaş İnsanın Tutamak Arayışı: Aylak Adam*. Elazığ : Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16, Sayı:1, , 121-129.

Sazyek, H. (2010). *Yusuf Atılgan'ın Aylak Adamı C. Kitaplık*, Sayı 142, 64-78.

Albert Camus ve *Yabancı* konusunda Genel Eserler :

Camus, A. (1972). *L'Etranger*. Paris : Gallimard.

Camus, A. (1984). *Yabancı*. Çev. Samih Tiryakioğlu, 7.Basım. İstanbul : Varlık.

Demirdöven, İ. H. (2006). *Filozof olarak Jean-Paul Sartre*. Ankara : Frankofoni.

İnal, T. (1991). *Albert Camus*. Ankara : Frankofoni.

İnal, T. (1991). *Yabancı'da Duyuların ve Uyumsuzun Varlığı*. Ankara : Frankofoni.

Lambert- Ansel, I. (1981). *L'Etranger*. Paris : Editions Pédagogie Moderne.

Rey, P.-L. (2009). *L'Etranger*. Paris : Hatier.

Sartre, J.-P. (2009). *Varlık ve Hiçlik*. Çev. Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen. İstanbul : İthaki.